

MARCIN STARZYŃSKI (Kraków)

Spis dochodów i wydatków miasta Poznania z 1462 roku

W badaniach nad dziejami miast i mieszczaństwa w dawnej Polsce Poznań zajmuje szczególne miejsce, nie tylko dzięki pionierskim studiom socjotopograficznym zainicjowanym ponad trzydzieści lat temu przez Jacka Wiesiołowskiego¹, ale przede wszystkim dzięki erudycyjnym pracom historyczno-prawnym Witolda Maisla². Pisane przed ponad półwieczem monografie poświęcone poznańskiemu sądownictwu oraz prawu karnemu wyznaczyły w rodzimej historiografii wysokie standardy, z którymi po dziś dzień nie potrafi zmierzyć się wielu autorów. W. Maisel był również cenionym wydawcą źródeł do dziejów Poznania, w tym trzypięciotomowej edycji ogłaszanych przez radę tego miasta wilkierzy, czyli aktów normatywnych, do których przestrzegania zobowiązani byli nie tylko mieszkańcy gminy, lecz także i przybywający goście³.

Publikacji tej nie przywołuję tu bynajmniej przypadkowo. *Gros* materiału wydawca znalazł bowiem w piętnastowiecznym kodeksie pergaminowym, przechowywanym w zbiorach Archiwum Państwowego w Poznaniu (Akta miasta Poznania I 1895, dawna sygn.: Varia 1725), który najpewniej w następnym stuleciu został opatrzony tytułem: *Statuta, proventus, obventiones famate civitatis Posnaniae hic continentur*. Rękopis ów, oprawiony w deski obleczone czerwoną skórą, pierwotnie spięte klamerką, zbudowany z sześciu pięcioarkuszowych składek, założony został, jak wynika z przedmowy, na polecenie rady miejskiej poznańskiej w 1462 r.⁴ W najstarszej partii spisał go zarządzający wówczas kancelarią miejską pisarz Łukasz. W zachowanych źródłach po raz pierwszy wystąpił on w 1458 r. jako pisarz ławniczy. W l. 1459-1463 pełnił funkcję pisarza radzieckiego, zastępując na tym stanowisku Mikołaja Kaltwassera. Wiadomo ponadto, że Łukasz był altarystą w kolegiacie Wszystkich Świętych, wzniesionej na nowym cmentarzu na przedmieściu Gaski niedługo po 1421 r. W 1510 r. istniało w niej pięć altarii, z których dwie erygowano na pewno przed 1434, jedną w 1478, natomiast dwie pozostałe w bliżej nieokreślonym czasie przed 1481 i przed 1499 r. Prawo patronatu dwóch altarii, pod wezwaniem Zwiastowania Najświętszej Marii Panny i św. Jana Ewangelisty (erygowanej przed 1434 r.)

¹ J. Wiesiołowski, Socjotopografia późnośredniowiecznego Poznania, Poznań 1982 (wyd. 2: Poznań 1997).

² W. Maisel, Sądownictwo miasta Poznania do końca XVI wieku, Poznań 1961; tenże, Poznańskie prawo karne do końca XVI wieku, Poznań 1963.

³ Wilkierze poznańskie, cz. 1-3, wyd. W. Maisel, Wrocław 1966-1969.

⁴ Przedmowę wydał z niewielkimi błędami S. Paternowski, Finanse miasta Poznania w wiekach średnich, Poznań 1937, s. 3.

oraz Trójcy Świętej i Wniebowzięcia NMPanny (erygowanej przed 1499 r.) należało do rady poznańskiej. Można domniemywać, że Łukasz był najpewniej altarystą starszej z dwóch wymienionych altarii⁵.

Analiza rozmieszczenia wykonanych jego ręką wpisów pozwala stwierdzić, że kodeks miał spełniać przede wszystkim funkcję kopiariusza mieszczącego teksty obowiązujących na terenie miasta aktów normatywnych. Na dziewięciu kolejnych kartach trzeciej składki (k. 22r-30r) zebranych zostało 69 przepisów (*Statuta et ordinaciones, que consulatus Poznaniensis civitatis firmiter sub penis infrascriptis decrevit observari*), regulujących różne aspekty życia *intra muros*, począwszy od zakazu wypieku pieczywa, suszenia słodu i warzenia piwa w poniedziałki, na statucie określającym warunki zakupu wołów przez rzeźników skończywszy. W literaturze przedmiotu zbiór ten określa się mianem kodyfikacji poznańskiej⁶. Trzy następne składki pisarz Łukasz pozostawił niezapisane, niewątpliwie z przeznaczeniem na nowe statuty. Te zresztą, jakkolwiek nie wszystkie, stopniowo wciągano do omawianego rękopisu aż po lata dwudzieste XVII w. Ostatni („Laudum ku poskromieniu zbytków w częstowaniu i strojach i ordynacja z strony wesel, kolacyjej, pogrzebów mieszczan należąca”) pochodził z 1621 r. Swoje miejsce znalazły tam również m.in. przysłane z Wrocławia pouczenie prawne (*Statuta Wratislaviensia*), dekret Stefana Batorego o biciu monety (1580) czy liczne roty przysięg pochodzące w znacznej większości z XVIII w.⁷ W dwóch pierwszych składkach, poza dobrze znaną w literaturze przedmową, znajdują się natomiast zestawienia skarbowe, które zostały już co prawda szczegółowo przeanalizowane przed blisko 80 laty przez Stefana Paternowskiego, autora do dziś niezastąpionej monografii poznańskich finansów średniowiecznych⁸, ale nie przykuły niestety należytej uwagi późniejszych autorów, w tym np. Ireny Radtke, spod której pióra wyszło studium o kancelarii miejskiej⁹. Bezsporne wydaje się zaś, że z punktu widzenia badań nad ewolucją urzędów kancelaryjnych w miastach polskich, a przede wszystkim nad organizacją skarbowości miejskiej, zapiski te zajmują miejsce szczególne jako najstarszy tego typu przekaz z terenów historycznego Królestwa Polskiego.

Zebranie w jednym rękopisie kopii przywilejów posiadanych przez daną gminę miejską czy też tekstów obowiązujących na jej terenie ustaw (wilkierzy) można by oczywiście traktować jako naturalny etap rozwoju urzędów kancelaryjnych. Jednak w odniesieniu do miast polskich połowy XV w. nie była to praktyka zbyt popularna.

⁵ Akta radzieckie poznańskie, t. I, wyd. K. Kaczmarczyk, Poznań 1925, nr 779, 833, 873, 914, 960, 985; Władze miasta Poznania, t. I, opr. J. Wiesiołowski, Z. Wojciechowska, Poznań 1993 (dalej cyt.: WmP), s. 38-41; J. Nowacki, Dzieje archidiecezji poznańskiej, t. II, Poznań 1964, s. 618-620.

⁶ W. Maisel, Kodyfikacje statutów miejskich w dawnej Polsce, *Studia Źródłoznawcze* 22, 1977, s. 154.

⁷ Dokładne omówienie zawartości dał W. Maisel, w: *Wilkierze*, cz. 1, s. XIX-XXVI.

⁸ S. Paternowski, *Finanse, passim*. Wcześniej wykorzystał go, jakkolwiek nie w tym stopniu dokładności, A. Warschauer we wstępie do edycji najstarszych ksiąg miejskich poznańskich (rozdz. VII: Die mittelalterliche Finanz-Verwaltung, w: *Stadtbuch von Posen*, t. I: Die mittelalterliche Magistratsliste, die ältesten Protokollbücher und Rechnungen, wyd. A. Warschauer, Posen 1892, s. 179-198).

⁹ I. Radtke, *Kancelaria miasta Poznania do roku 1570*, Warszawa 1967.

Wyłączając z prowadzonych rozważań miasta pruskie¹⁰, które w granicach Królestwa znalazły się dopiero na mocy postanowień II pokoju toruńskiego w 1466 r., obok Poznania wskazać można w zasadzie tylko jeden taki przykład – stołeczny Kraków. Na tamtejszym ratuszu w ostatniej ćwierci XIV w. zapadła decyzja o uporządkowaniu archiwum miejskiego oraz założeniu kopiariusza, w którym postanowiono pomieścić nie tylko teksty przywilejów, lecz także obowiązujących wówczas, wydawanych przez rajców aktów normatywnych czy wreszcie roty przysięg. Ten zachowany do dziś woryginał pergaminowy rękopis nazywany jest popularnie Kodeksem Grabowskiego¹¹. Autorem pierwotnego rozplanowania jego zawartości i jednocześnie pisarzem najstarszej partii był pisarz Mikołaj, zasiadający na tym urzędzie w l. 1359-1375¹². Na pierwszych kilkudziesięciu kartach omawianego zabytku (s. 3-76) znalazło się 27 przywilejów wystawionych na rzecz miasta w l. 1310-1375, dodatkowo tłumaczonych przez Mikołaja, jakkolwiek nie do końca wprawnie, z łaciny na język niemiecki. Drugą część (s. 171-208), opatrzoną tytułem *Dis sint willecor*, wypełniły wilkierze ogłaszane przez radę miejską krakowską od 1367 r. Trzecią wreszcie (s. 196-208) poświęcono przysięgom. Kodeks ten był następnie sukcesywnie uzupełniany przez cały XV w.

Trudno byłoby oczywiście dowodzić, że inspiracja powstania poznańskiej księgi wilkierzy przyszła właśnie z Krakowa, aczkolwiek możliwości tej nie można w zupełności wykluczyć. Znane są bowiem przynajmniej dwa ślady krakowsko-poznańskich zależności ustrojowych, z których jeden jest chronologicznie bliski zbiorowi sporządzonemu przez pisarza Łukasza. Otóż w końcu XIV w. (1398) do ustawodawstwa poznańskiego włączony został wilkierz krakowski o poborze szosu z 1385 r.¹³ Z kolei w dokumencie króla Władysława III Warneńczyka, wystawionym w Budzie 17 IV 1444 r., mocą którego ławnicy i starsi cechów poznańskich otrzymali na okres 6 lat prawo wyboru burmistrza i rajców, odnaleźć można zalecenie, by kadencyjną funkcję burmistrza każdy z rajców urzędujących pełnił przez jeden tydzień *iuxta civitatis nostre Cracouiensis consuetudinem atque morem*¹⁴. Zaproponowana argumentacja nosi rzecz jasna znamiona prawdopodobieństwa, z uwagi jednak na brak innych przesłanek źródłowych pozostanie czysto hipotetyczna, podobnie jak propozycja wysunięta niegdyś przez W. Maisla, że kodyfikacja poznańska z 1462 r., a być może

¹⁰ Wymieniając w porządku chronologicznym, najstarsza znana obecnie kodyfikacja statutów miejskich ułożona została w Toruniu (ok. 1300), kolejne zaś w Chełmnie (ok. 1400), w Starym Mieście Elblągu (1404), w Nowym Mieście Elblągu (1417-1420), w Gdańsku (1385-1455 oraz ok. 1455) – zob. W. Maisel, *Kodyfikacje*, s. 154.

¹¹ Kraków, Archiwum Narodowe (dalej cyt.: ANK), rkps nr 1447a. Można nadmienić, że obiegowa nazwa tego zabytku pochodzi od nazwiska dziewiętnastowiecznego historyka amatora, Ambrożego Grabowskiego (zm. 1868), który ów bezcenny rękopis nabył ok. 1830 r. od Kazimierza Meciszewskiego, brata tragicznie zmarłego Kaspra. Ten ostatni w końcu XVIII w. porządkował archiwalia miejskie, przy okazji pomniejszając ich zasób o kilka cennych kodeksów. Edycję fragmentów, poprzedzoną erudycyjnym wstępem, opracował S. Estreicher, *Najstarszy zbiór przywilejów i wilkierzy miasta Krakowa*, Kraków 1936.

¹² B. Wyrozumska, *Kancelaria miasta Krakowa w średniowieczu*, Kraków 1995, s. 119.

¹³ *Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa*, t. II, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1882, nr 277; S. Kutręba, *Finanse i handel średniowiecznego Krakowa*, Kraków 2009, s. 64.

¹⁴ *Przywileje miasta Poznania XIII-XVIII wieku*, wyd. W. Maisel, Poznań 1994, nr 44.

także późniejsza od niej o kilka lat tzw. druga kodyfikacja krakowska (1468), mogły powstać „pod wpływem przepisów konstytucji korczyńskiej z 1459 r., nakazującej zbieranie wyroków sądowych i użytkowanie ich jako prejudykatów”¹⁵.

Jeszcze trudniej odpowiedzieć na pytanie, skąd poznański pisarz mógł zapożyczyć ideę stworzenia spisu stałych wpływów do skarbcza miejskiego z uzupełnieniem go o „daniny” wypłacane na rzecz rady oraz listę pewnych stałych wydatków ponoszonych rokrocznie przez gminę. Podobny w treści rejestr krakowski, bezspornie pierwszy tego typu, powstał prawie 40 lat później (1500) z inicjatywy ustępującego z urzędu pisarza Jana Heydekego¹⁶. Nie oznacza to jednak, że w kancelarii krakowskiej nie posługiwano się wcześniej jakimiś rejestrami o charakterze skarbowym. Wiadomo np., że w 1412 r. sporządzony został wykaz płatników szosu mieszkających przy ul. Grodzkiej¹⁷. Z lat 1385-1390 znane są podobne zestawienia wpisane do księgi radzieckiej pobliskiego Kazimierza¹⁸. Wiadomo także, że w nieodległym od Krakowa Olkuszu już w początku XIV w. sporządzono spis posesji, wzorowany, jak się przypuszcza, na jakimś rejestrze krakowskim¹⁹. Heydeke na pewno korzystał więc z różnych pomocy, których, z uwagi na szybką dezaktualizację, w kancelarii nie przechowywano ze zbytnią starannością. Nie miał natomiast do dyspozycji jakiegoś zestawienia generalnego. Gdyby tak było, zapewne wspomniałby o tym, tak jak uczynił to jeden z jego następców na urzędzie, który opracowując w 1542 r. nowe zestawienia skarbowe, napomknął o wykorzystaniu pracy Heydekego (*antiquum libellum proventuum*)²⁰.

Można natomiast pokusić się o odpowiedź na pytanie, dlaczego powstał poznański spis dochodów. Otóż w październiku 1454 r., nie dalej jak tydzień po wyborach nowych składów instytucji samorządu komunalnego, odbyły się w Poznaniu kolejne wybory, w wyniku których miejsca nie tylko we władzach, a także krzesła starszych cechowych obsadzili prawie wyłącznie ludzie nowi. Utrzymali oni potem ster rządów miastem przez najbliższe trzy dziesięciolecia. Wywodzili się, jak przekonująco dowiódł Antoni Gąsiorowski, z grona najbogatszych obywateli, czerpiących zyski zarówno z handlu, jak i z lichwy, przy czym nie należeli bynajmniej do grona starych rodzin poznańskich. Tylko tytułem przykładu wymienić można gdańszczanina Jerzego Bocka czy norymberczyka Mikołaja Wildę. Przybyli oni do miasta niedługo przed 1454 r. i stosunkowo szybko ugruntowali swoją pozycję finansową, dołączając do grona miejscowej elity²¹. Po przejściu władzy podjęli zaś działania zmierzające do

¹⁵ W. M a i s e l, Kodyfikacje, s. 162.

¹⁶ Jan Heydeke, *Census civitatis conscripti*. Spis dochodów miasta Krakowa z 1500 roku, wyd. M. Starzyński, Kraków 2009 (Cracovienses Fontes Minores 2).

¹⁷ ANK, rkps nr 428, s. 418-422; J. P t a ś n i k, Opis ulicy Grodzkiej z r. 1412, *Prace Komisji Historii Sztuki* 1, 1919, s. XXX.

¹⁸ *Księgi radzieckie kazimierskie 1369-1381 i 1385-1402*, wyd. A. Chmiel, Kraków 1932, s. 162-168, 180-189, 202-208, 249-254.

¹⁹ B. W y r o z u m s k a, Fragmenty najstarszej księgi miejskiej Olkusza, *Małopolskie Studia Historyczne* 2, 1959, s. 54-55.

²⁰ *Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa*, t. IV, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1882, s. 729 n.

²¹ A. G ą s i o r o w s k i, Walki o władzę w Poznaniu u schyłku wieków średnich, *Kwartalnik Historyczny* 82, 1975, s. 255-265 (przedruk: *Kronika Miasta Poznania* 2004, nr 2, s. 26-37);

jej ugruntowania, ale także mające usprawnić jej wykonywanie i zapobiec możliwościom jej nadużywania. Interesujący nas rejestr skarbowy, zamieszczony w jednym rękopisie wraz z kolekcją aktualnie obowiązujących w mieście przepisów prawnych, musiał niewątpliwie służyć tym właśnie celom.

Podobnie, jak wspomniany wyżej Jan Heydeke, również i Łukasz nie budował swoich rejestrów *ab ovo*, o czym świadczy podana przezeń informacja (k. 5v) o wpływach z czynszu ziemskiego (*erth czynse*), które miały być zestawione w jakimś *eldyn registrum*, przechowywanym, jak należy się domyślać, w kancelarii; zapewne z tej właśnie racji nie zostały one wciągnięte do naszego zabytku. Spisy poznańskie nie były więc wykazami kompletnymi²². Podzielono je na trzy części, z których każda została wyróżniona w rękopisie nagłówkiem pisany czerwonym atramentem. Tworzące je opisy rozpoczynają z kolei inicjały malowane naprzemiennie niebieskim i czerwonym atramentem. W części pierwszej (*Das seynt der stat czynse unde reynten*, k. 2r-5v) wymienione zostały źródła stałych dochodów miasta, na które składały się dochody z kramów (*kawffkammern, kromkammern*), jatek chlebowych (*brothbenken*), starych i nowych jatek mięsnych (*elden fleyschbencken, newn fleischbencken*) oraz bud śledziowych (*herynck bewden*), jatek szewskich (*schubenken*), garbarzy (*gerbern*), kuśnierzy (*korschnern*), a także postrzygalni sukna (*schergaden*), strażników (*tharwertern*), wagi (*woge*), piwnicy miejskiej (*stat keler*) i Targu Solnego (*Zelcz Markte*), Targu Śledziowego (*Herynck Placze*), wynajmu kata (*czucht gelth*), od tragarzy piwa (*birtregern*) oraz zajazdów (*wegk hewsern*), podatku od sprzedaży trunków, od ich przeladunku i od wywozu wina (*ungelt, ladegelt unde steyngelth*), ze wsi i nieruchomości miejskich, podatku od pastwisk miejskich (*weyde gelt*), mostowego (*brock czolle*) i innych czynszów ziemskich według wspomnianego już starszego spisu. Na k. 6r późniejsza, szesnastowieczna ręką zamieściła szczegółowe informacje o poborze podatku od trunków (*ungelt*). Nie przy każdym zapisie jednak podana została kwota, która winna w określonym terminie wpływać do kasy ratuszowej. Tytułem przykładu można przywołać chociażby odnotowane jako jedne z pierwszych (k. 2v) stare jatki mięsne (*elden fleyschbencken*), których dzierżawca zobowiązany był do uiszczania czynszu w naturaliach, w wymiarze 32 kamieni łoju rocznie: 16 otrzymywał klasztor cysterek w Owińskach i 16 – miasto. Czynsz w monecie płacili natomiast dzierżawcy nowych jatek (*newn fleischbencken*), którzy w stałych terminach (na św. Marcina i na św. Piotra) obowiązani byli wnieść opłatę w wysokości 1 grzywny (48 groszy) od każdej jatki. Kwota dzierżawy piwnicy miejskiej (*stat keler*) i wielu innych obiektów nie były stałe i zależały od uznania aktualnie urzędujących władz, „od okoliczności czasu” (*noch der czeit gelegenheit, noch der czeit beqwemykeit*). Nie opisano dochodów z przedsiębiorstw miejskich: cegielni i wapiennika²³. Pewne szacunki wysokości dochodów Poznania *anno Domini* 1462 można by oczywiście na podstawie analizy owego spisu przygotować, co zresztą zrobił już cytowany wyżej S. Paternowski, ale ze świadomością jednak, że nie będzie to obraz kompletny.

tenże, Dysponenci władzy w późnośredniowiecznym Poznaniu, Przegląd Historyczny 66, 1975, s. 25-40.

²² S. Paternowski, *Finanse*, s. 4.

²³ Tamże.

W części drugiej (*Das seynt dy czugehore gobin unde dy gerechtikeit des rotisstule unde der rothmanne der stat Poznaw*, k. 11r-12v) znalazły się z kolei przychody rajców, uzyskiwane od pewnych czynności prawnych (jak przyjęcia do prawa miejskiego i wskazówki udzielne innym miastom i wsiom), pewnych zawodów (piekarzy, rzeźników, szynkarzy wina, sprowadzających wino, rybaków), a także jatek piekarskich. Wspomniano też o wydatkach rajców na łaźnię. Wraz z radzieckimi wymienione zostały także dochody pisarza miejskiego. Stanowiły one rzeczywiście częściowo udział w dochodach rady, częściowo jednak chodziło o niezależne wynagrodzenie za konkretne prace (od przyjęcia do prawa miejskiego, od wyświecenia, od napisania listu do Magdeburga, od przeczytania pisma nadesłanego stamtąd).

Wreszcie w części trzeciej (*Das seynt dy czinse unde schulde, dy do dy stat ierlich phlichtig unde schuldig ist*, k. 15r-16v) zestawiał pisarz Łukasz zaciągnięte przez miasto pożyczki długoterminowe (było ich kilkanaście), których kapitał wynosił, według szacunkowych obliczeń S. Paternowskiego, ok. 2400 grzywien²⁴. W dobie pewnej bezplanowości, która charakteryzowała ówczesną miejską gospodarkę, była to praktyka powszechna. Po raz kolejny w tych rozważaniach można powołać się na przykład krakowski. W tamtejszej kancelarii w 1412 r. założono nawet osobny rękopis (*Registrum memorialium pretorii*), do którego wciągano właśnie kopie dokumentów dotyczących sprzedaży czynszów miejskich²⁵.

Spis dochodów i wydatków miasta Poznania (przygotowany, jak już wspomniano, na polecenie nowych rajców, zapewne chcących w ten sposób zapobiec nadużyciom, których najpewniej musiano się dopuszczać się w poznańskim ratuszu) miał służyć potrzebom gminy. I taką funkcję niewątpliwie spełniał, ponieważ pozostawał w użyciu co najmniej do stulecia XVII, o czym świadczą nie tylko zabrudzenia dolnych rogów kolejnych kart (np. k. 3r, 4r, 6r), ale przede wszystkim wnoszone na bieżąco dopiski i uzupełnienia. Spośród dodatków wniesionych ręką piętnastowiecznego kontynuatora Łukasza najważniejsze znaczenie dla datacji tekstu głównego ma nota o wykupie przez miasto czynszu od niewymienionego z imienia przedstawiciela rodziny Peszlów, co miało miejsce we środę po św. Łucji (15 XII) jeszcze w 1462 r. (k. 15v). Datę tę należy zatem uznać za termin *ante quem* powstania zasadniczej części spisu. Inna ręka piętnastowieczna, którą można dokładnie datować, umieściła informacje o wykupie pewnego czynszu w 1463 r. (k. 15r), dwie kolejne sporządziły cztery podobnej treści noty z lat 1473 i 1483 (k. 16r). Datami opatrzone także kilka uzupełnień szesnastowiecznych z lat 1506 (k. 16v, to ręka pisarza Mikołaja Ruczła z Kościana), 1525 (k. 5r), 1533 i 1543 (k. 5v). Spośród niedatowanych warto wskazać na dwa cytaty z Dystychów Katona, wpisane w XVI w. (k. 6r, 15r), czy siedemnastowieczne tłumaczenia na język polski zapisów dotyczących „danin” w naturaliach składanych radzie poznańskiej przez rzemieślników (k. 11r-12r).

Rejestr sporządzony przez pisarza Łukasza daje dobry wgląd w organizację systemu fiskalnego średniowiecznego miasta i mimo swoich braków, wytkniętych już zresztą w literaturze, doskonale ją oświetla. Nie tylko w przypadku Poznania czy Krakowa, lecz także wielu innych gmin miejskich, można wskazać, że stała, czy też

²⁴ Tamże, s. 94-99.

²⁵ ANK, rkps nr 1358; B. Wyrozumską, Kancelaria, s. 97-98.

raczej nieprzyrastająca w sposób gwałtowny, liczba źródeł dochodów, przy przewyższających ją, nieraz znacznie, pozycjach wydatków, sprawiała, że gminy zaciągały wyniszczające budżet pożyczki, zarówno krótko-, jak i długoterminowe. Ta mało optymistyczna konstatacja dobrze oddaje kondycję skarbowości miast polskich doby średniowiecza²⁶. S. Paternowski konkludował niegdyś, że winny temu był przede wszystkim zachowawczy duch epoki, „który wzbraniał się przed wprowadzaniem nowości, a nawet przed zmianą istniejącego stanu rzeczy, podczas gdy za postępem ogólnym wzrastające potrzeby [rozwoju – M.S.] miast należało zaspokoić zreorganizowanymi wzgl. zupełnie nowymi opłatami”²⁷. Rejestr skarbowy pisarza Łukasza z 1462 r. jest niewątpliwie wymownym świadectwem próby zreformowania poznańskiej skarbowości i jako najstarszy tego typu zabytek związany z finansami miast polskich bezspornie zasługuje na opublikowanie.

TEKST ŹRÓDŁOWY

Spis dochodów i wydatków miasta Poznania z 1462 roku

Poznań, Archiwum Państwowe, Akta miasta Poznania I 1895 (dawna sygn.: Varia 1725).

Edycja oparta jest przede wszystkim na wytycznych dla wydawania średniowiecznych ksiąg urzędowych, opracowanych przez Waltera Heinmeyera²⁸. Zmodernizowano interpunkcję, pisownię łączną i rozłączną oraz użycie wielkich i małych liter; wielką literą piszemy imiona i nazwiska, *nomina sacra*, nazwy geograficzne i topograficzne, nazwy świąt kościelnych. Pisownia *u*, *v* i *w* ujednolicono została zgodnie z ich wartością fonetyczną, zachowane natomiast zostały zwielokrotnienia spółgłosek. Późniejsze dopiski do tekstu głównego zostały ujęte w specjalne znaki: {abc} oznacza dopiski z XV w., <abc> – z XVI w., ||abc|| – z XVII w. Błędy pisarza oznaczono natomiast wykrzyknikiem [!]. Z kolei miejsca w rękopisie, których z racji zatarcia nie udało się odczytać, oznaczono wielokropkiem ujętym w nawias kwadratowy.

[k. 1r] ^aIn dame namen Gothis, amen. Wff das dy wergek des gemeynen nutczes, dy do gehoren zcu der stat, durch der iungen unwissen, der alden vorgassen, der forderer eynmanunge, der phlichtiger gnugthunge, der guttiger unde gerachter ofhaldunge, der wedirspenstiger wedirstreytunge, der boshafter nedirdruckunge unde der gewaldiger phlichtige unde fleysige wedirseczunge wyllen mit der czeitwandelunge keynen gebroch leyden mochten, so ist is not, das dysalbigen wergek beschreiben werden in warhaftige brywe unde unde [!] gewisse bucher unde dormete vorewiget werden. Hirumme von wolbedochtem rate unde gebote des ewigen rathis desis kegenwertiges buch nicht yn eyne vorsmeunge [!] der vorfar, noch zcu vordechnys der zcukunftiger, zunder zcu hulfe des nuczes desir lobelichen stat Poznaw ist gemacht unde fleysig geschreiben noch Christi geburth firzen hundert ior unde dor noch in dem czwee unde sechczigistem iore [!1462]. Lucas notarius¹.

²⁶ M. Starzyński, Budżet Krakowa na przełomie XIV i XV w., Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych 70, 2010, s. 63-78.

²⁷ S. Paternowski, *Finanse*, s. 104.

²⁸ W. Heineyer, *Richtlinien für die Edition mittelalterlicher Amtsbücher*, w: *Richtlinien für die Edition landesgeschichtlicher Quellen*, Marburg-Köln 1978, s. 17-23.

[*k. 1v niezapisana*]

[*k. 2r*] Das seynt der stat czynse unde reynten^b.

Item von den kawffkammern halb off Martini [*II XI*], halb off Petri [*29 VI*] czyns von iczlicher kammer eyn halb schok.

Item von den kromkammern halb off Martini, halb off Petri czins von iczlichem krome zachzin gros(chen).

Item von den brothbenken halb off Martini, halb off Petri czins von iczlicher banck zachzin gros(chen).

[*k. 2v*] Item von den elden fleyschbencken halb off Martini, unde halb off Petri czins von iczlicher banck^c unde zachzin steyn unslot den nonnen zcu Owyensk² unde zachzin steyn unslet der stat.

Item von den herynck bewden von iczlicher alle Qwater Temper czins eyn firdung.

Item von den newnfleischbencken halb off Martini unde halb off Petri czins von iczlicher eyn mark.

[*k. 3r*] Item von den schubenken halb off Martini unde halb off Petri czins von itczlicher eyn firdung. ||Szewcy czynsz z jatek na św. Piotr puł na św. Marcin.||

Item von den gerbern ouch halb wff Martini unde halb off Petri czins (von) itczlicher eyn firdung.

Item von den korschern off Martini czins von itczlichem eyn halb schok.

Item von den schergaden alle Qwater Temper czins itczlicher eyn marg.

[*k. 3v*] Item von den tharwertern dor noch man sy vormit.

Item von der woge noch der czeit gelegenheit.

Item von dem stat keler noch der czeit beqwemykeit.

Item von dem Zelcz Markte³ noch der czeith beqwemykeit.

[*k. 4r*] Item von dem Herynk Placze⁴ och noch der vormittunge.

Item von czucht gelth fremder stete von iczlicher eyne halb marg off Michaelis. {Gnezna⁵, Szyrakowo⁶, Conyn⁷, Sluptcza⁸} {Mosszyna⁹, Szem¹⁰, Sroda¹¹, Stanschew¹², Schamothuli¹³, Pnyewy¹⁴, Grodzysko¹⁵, Obornyky¹⁶, Pobiedziska¹⁷, Buck¹⁸, Rogoszno¹⁹, Costrzyn²⁰, Lwoff²¹, Cletczko²²} {Wronky²³, Wrzessna²⁴ incepit anno

Domini M^o CCCC^o XC^o VII [...] der IX marc(as)} <Chodziesch²⁵ suscepit anno 1553.>

{Anno Domini etc. nonagesimo seiner [...] der VII[?] marcas tenetur pro presenti anno.}

Item von den birtregern noch der czal iczlicher alle sonnobinde VI groschen.

Item von den wegk hewsern von itczlichem eyn firdung.

[k. 4v] Item von ungelt, ladegelt unde steyngelth noch der czeit beqwamykeit.

Item von dem dorffe Lwboyn²⁶ czins.

Item von dem dorffe Gorczyno²⁷ unde von dem scholcze off Martini czins andirtholb marg unde zebenczweynczik scheffel hoher unde zebenczweynczik schefel korn.

Item von dem dorffe Gyszicz²⁸ off Martini czins zachste halb mark.

[k. 5r] Item von dem dorffe Wyner²⁹ off Martini czins acht marg ane firte groschin. {Item VIII ½ marcas in grossis anno etc. LXXXI realiter.}

Item von weyde gelt von den wezen czu Kokondorff³⁰ drey mark.

Item von Faphichen mole³¹ off Martini czins zachs marg.

^dItem von der newn badestobe off Martini, sy sey gebawt adir nicht, czins czw marg^e.

<Im 1525 jor Dinstag [!] am obend Unser Lyben Frawen Geburt fewer [7 IX] ist diser zyns abgelost durch den ersamen herren Stencil Helt³² auff dy zeyt ein besitzer derselbe badstuben ausz verwylligung des ganczen syczenden ratts, voyts, der scheppen und ganczer gemeyn, myt XXIIIII marken, dy er als hewt erlegt hat, ausz gunst umb ettlich vyll dynst, dy er bey der stat gethon hatt, zugelossen.>

[k. 5v] Item von dem Nawin Thamme³³ von itczlichem erbe czins eyn firdung off Martini tag.

Item von dem brock czolle noch der czeit gelegenheit von itczlichin fremdyn furwagyn eyn holbin groschin.

Item von dem erth czinse noch dem eldyn registrum.

<Item Henrich Kentzler³⁴ von der mol Gischitz²⁸ auff Palmarum 5 marcas, zwe gerichtis fisch obligavit libro feria sexta ante Martini [7 XI] 1533>. <1543 a consulatu reemptus totaque proprietas, vide libri scabinorum. Dominus protector vitae meę IKMD>. <Est apud civitatem.>

[k. 6r] <Item was man zu ungelde gybet.

Item von eyner kuffe weyn 24 groschen.

Item eyne halbe kuffe 12 groschen.

Item eyn fasz Broszner [!], Behmisch, Merisch etc. 12 groschen.

Item eyn fyrtel Kroszner 6 groschen.

Item eymmer ader logel malmasner, felthlyner, muschcateller 8 groschen.

Item eyn eymmer ader logel schlechten weyns alz Reynisch etc. 2 groschen.

Item eyn fasz Schwaydnicz byr 12 groschen.

Item eyne tonne Bernarisch byr 3 groschen.

Cato, liber 4: Gravior officiiis, quo sis mage charior, esto, ne nominem subeas, quod dicitur officiperda³⁵.>

[k. 11r] Das seynt dy czu gehore gobin unde dy gerechtikeit des rotis stules unde der rothmanne der stat Posnaw.

Item so ymant burgerrecht gewinnen unde uffnemen zal, geboreth sich eynem itczlichem rathmanne eyn grosche unde dem statschreyber ouch eyner.

Item so ymandis awss andirn stetin, mercktin adir dorffern Magdeburgisch rechtis yn schrifftin adir muntlich befroget dorfon, geboret eynem itczlichem ratmanne eyn grosche unde dem statschreiber ouch eyner.

Item von der stath Rogoschno¹⁹ phleget man ummb rechtis underweisung gebin eyne ierliche gobe alle iar uff Weynnachtin acht czeytige hazen unde sachzin groschin, doch so wffte sy recht befragen, so geboret dem stat schreibir eyner grosche.

Item von den beckern geboret itczlichem ratmanne wff allis new jar eyn bederbe stocznel unde dem statschreiber ouch eyner unde uff den Grwne [k. 11v] Dunrsztage alle jar itczlichem rothmanne vor czwene groschin esse preczel czu ere. ||NB. Piekarze powinni dawać co rok na Trzy Krole dla każdego z ichmościów radcow y pisarzy po struclu dobrym, zaś we Wielki Czwartek po preclu, ktory ma ważyć dwa grosze takie iak na ówczas były.||

Item von den fleyschern der alden beyne geboret alle Ostern ierlich itczlichem rotmanne eyn halb tochtig kalb czu ere. ||Rzeznicy powinni dawac na Wielkanoc ichmościom radcom y pisarzowi po puł cielęcia dobrego.||

Item von den kesselern alle jar ierlich wff Phingstyn, so en gesworne irkorn werdin, geboret dam rate eyn top des bestin weynis czu ere. ||Szynkuiący wino powinni na Zielone Swiątki ichmościom radcom y pisarzowi po garncu wina.||

Item von eynem itczlichem, der do weyn leet seczen czu schenken, geboret dam rathe eyn vormolzeit gebroten adir gezoten eyn gerichte unde eyn holbir topp des selbsten weynis. ||Vini constitucio. Winiarz przyimuiący miejskie tenetur dac ichmościom radcom kolacyą y po puł garca wina.||

Item von dem wassir Thoboly genanth unde von der alden Warthe³⁶ das geld, das dy fyscher dorfon ierlich gebin noch der vormuttunge, geboreth den ratmennen mit gleichem theile. ||Rybacy na Starey Rzece robiący powinni płacic arędę, która ma bydz między ichmościów radcow podzielona.||

Item wff alle Weynachtin, Ostern und Phingsten geboret itczlichem ratmanne eyn grosche von dem [k. 12r] ratistische czu dem bade unde dem statschreiber ouch eynir. ||Na kazdą Wielkanoc, Swiątki y Boze Narodzenie ichmościowie radcy powinni brać na łaznią po groszu iednym y pisarz iaki był grosz in illo tempore quaerendum^g.||

Item allis geld unde czynss, der do gefellet von den placz bencken unde ouch von den pheffirkwchen bencken, geboret den ratmennen mit gleichem teile, alzo nemelich von itczlichir banck wff alle Quatuor Tempora eyn firdung. ||Z placowego y targowego ichmościom radcom y pisarzowi po czwartniku na Suche Dni piernikarze.||^h

Item so irkeyn echtir seyn ocht vorrichtit hot, so geboret dorfon eyn schok icltichim [!] ratmanne sechs groschen unde dem statschreiber eyn firdung.

Item von eynem iczlichem rechte, das man seyndet keyn Magdebergk³⁷, geboret sich dem statschreiber czum erstem, so her des geschrebin hat, eyn firdung unde so dos wedirkomet unde von em gelasen wert, geboret em von itczlicher parte adder seynte fyre groschin.

Item von eynir itczlicher worreychung, dy do geschit vor gerichte, geboret sich dem statschreiber fyre groschen, so her dorobir briff unde segil bestellet.

Item von eynir itczlichin vorrey[k. 12v]change, dy do gescheen vor dem gesessen rate noch elder gewonheit, als nemlich der weyckhewsir, geboret den ratmennen eyn firdung mit gleichem teile, abir von vorreichunge eynir mole geboret en eyne margk {und dem geschreber eyn firdung.}

[k. 15r] {Catonis. Nemo sine crimine vivat³⁸.}

Das seynt dy czinse unde schulde, dy do dy stadt Poznaw ierlich phlichtig unde schuldig ist.

Item dem konige zachczyk marg ewigis czinsis alle ior wff Martini.

^dItem der goldnerynne drei und dreysyck marg czinsis wff Martini^e. <Puellarum.>

^dItem den wicarien czu Lowitz³⁹ firczin margk czins umb czwe hundert unde czan margk holbe gorschin wff dy Drey Heiligin Konigen tag wff wedir kowff^e. <Reemptus>.

^dItem der pharre kirchyn eyne margk wff^e. {Dy margk ist abegelostet 1463 jare.}

Item dem hern Niclos der Curzenthkenne altariste yn der pharre kirchen⁴⁰ zachsteholbe margk czynsis gemeyne geldis umb [k. 15v] ⁱund LX^j margk halbe groschin alle ior ierlich wff ⁱdy Ostern^j wff wedirkowff.

^dItem dem herre Stenczil Cleczo prebendario czu Unsir Liebin Frawn kirche wff dem Thvme⁴¹ zachsteholbe margk czinsis gemeynen geldis umb ⁱacht und LX^j margk halbe groschin alle iar ierlich wff Ostyrn wff wedrikowff^e. {Reemptus.}

^dItem der Clincknerynne⁴² funff margk czinsis wff Martini^e. {Der czyns ist abegelost.}

^dItem dem Jurgibock⁴³ czwelph marc czinsis wff der stat woge^e. {Reemptus.}

^d{[I]tem dem herren Peschel⁴⁴ ffyre margk czinsis ummb XL marg gemeyne geldis uff Trinitatis^e.

Der czyns ist abegelostet am der nesten metwach noch Lucie [15 XII] 1462.}

[k. 16r] {[I]tem dem spital zcum Heyligen Geiste⁴⁵ IIII ½ margk czinsis gemeyne geldis ummb LXXV Vngerische guldyn uff Lucie tag zcu geldyn, eyn weddirkawff.}

{Item.

^dItem Martino serifici in Costen⁴⁶ XVIII marcis census.} {Reemptus 1483.}

{Item Gneznam⁵ XVII marcas.} {Capitulo quinque marcas, altariste octo marcas, vicariis quatuor marcas.}^k

{Item doctori Alberto⁴⁷ XXVIII^l super libra et VII marcas super pannicidys.} {Reemptus est anno 1473.}

{Item Georgio⁴⁸ XXXIII [marcas] pro festo sancti Martini a filia Goldnarowa⁴⁹ reemptus.} {Reemptus est anno 1483.}

{Item Caspar Heida⁵⁰ XXII marcas census pro festo Epiphanie Domini.} {Reemptus est anno 1483.}

{Item Caspar Heida duodecim florenos pro festo Circumcisionis Domini.} {Reemptus.}-^e

[k. 16v] {Item dem pharer zu zint Merteynn⁵¹ eyn halbe margk auff Michaelis von den werkhauss bey dem Thum thore⁵² neste gebauet}.

<^mAnno Domini millesimo quingentesimo sexto feria sexta proxima ante Purificacionis Marie [30 I 1506] date sunt novem marce pecunie communis Johanni Passchel canonico⁵³ etc., hospitalis Sancte Gertrudnis⁵⁴ iconomo, redimendo census unius marce pro XII marcis empti super bonis nonullis in Iszicze²⁸, obligacio cassata per me Nicolaum Ruthschell notarium civitatis⁵⁵ manu propria.>

^a Ozdobny inicjal I o wysokości 13 linijek, malowany złotą i czerwoną farbą; ^b powyżej nagłówka data 1462, dopisana ręką szesnastowieczną; ^c następuje wydrapane eyne margk; ^{d-e} zapiska przekreślona; ^f poniżej na tej stronie osiemnastowieczna rota przyięgi poborcy pogłównego; ^g tak w rękopisie, najpewniej zamiast currendum; ^h poniżej na tej stronie bliżej niezidentyfikowana sentencja pisana ręką siedemnastowieczną; ^{i-j} dopisane ręką piętnastowieczną w pozostawionym przez pierwszego pisarza wolnym miejscu; ^k dopiski połączone klamrą z dopiskiem poprzednim; ^l przed liczebnikiem skreślone triginta; ^m ozdobny inicjal rysowany piórkiem.

¹ Łukasz zob. wyżej, przyp. 5; ² Owińska ok. 8 km na północ od Poznania, w l. 1242/1252-1835 istniał tam klasztor cysterek; ³ Targ Solny po północnej stronie Rynku, między ratuszem a wagą miejską; ⁴ Targ Śledziowy po wschodniej stronie Rynku przed domkami budniczymi (W. Maisel, *Zabudowa wewnętrzna Rynku poznańskiego w wieku XVI, Przegląd Zachodni* 9, 1953, s. 687-688) lub między gmachem ratusza a wylotem ul. Wielkiej (J. Wiesiołowski, *Socjotopografia*, s. 143-144); ⁵ Gniezno, miasto ok. 50 km od Poznania; ⁶ Sieraków, miasto ok. 75 km na północny zachód od Poznania; ⁷ Konin, miasto ok. 100 km od Poznania; ⁸ Słupca, miasto ok. 80 km od Poznania; ⁹ Mosina, miasto ok. 20 km na południe od Poznania; ¹⁰ Śrem, miasto ok. 42 km na południe od Poznania; ¹¹ Środa Wielkopolska, miasto ok. 37 km na południowy wschód od Poznania; ¹² Stęszew, miasto ok. 20 km na południowy zachód od Poznania; ¹³ Szamotuły, miasto ok. 37 km na północny zachód od Poznania; ¹⁴ Pniewy, miasto ok. 50 km na zachód od Poznania; ¹⁵ Grodzisk Wielkopolski, miasto ok. 50 km na południowy zachód od Poznania; ¹⁶ Oborniki, miasto ok. 30 km na północ od Poznania; ¹⁷ Pobiedziska, miasto ok. 27 km na północny wschód od Poznania; ¹⁸ Buk, miasto ok. 35 km na południowy zachód od Poznania; ¹⁹ Rogoźno, miasto ok. 45 km na północ od Poznania; ²⁰ Kostrzyn, miasto ok. 21 km na wschód od Poznania; ²¹ Lwówek, miasto ok. 60 km na zachód od Poznania; ²² Kłecko, miasto ok. 70 km na północny wschód od Poznania; ²³ Wronki, miasto ok. 55 km na północny zachód od Poznania; ²⁴ Września, miasto ok. 50 km na południowy wschód od Poznania; ²⁵ Chodzież, miasto ok. 65 km na północ od Poznania; ²⁶ Luboń, wieś na południe od Poznania, nabyta przez władze Poznania w 1452 r. (*Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu, cz. I-V, Wrocław 1982 – Poznań 2014 [dalej cyt.: SHGP], tu cz. II, s. 662-665*); ²⁷ Górczyn, wieś pod Poznaniem, obecnie

część miasta; jej połowę miasto otrzymało w 1299 (SHGP I, s. 614-618); ²⁸ Jeżyce, wieś na zachód od Poznania, należąca do miasta od 1253, obecnie w granicach miasta (SHGP II, s. 84-95); ²⁹ Winiary, wieś na północ od Poznania, należąca do miasta od 1253 (S. Paternowski, *Finanse*, s. 8); ³⁰ Kokundorf, wieś na zachód od Poznania, należąca do miasta (SHGP II, s. 239-248); ³¹ Fawkowie, rodzina mieszczańska, której najbardziej znanym przedstawicielem był Jan rajca 1442-1447, 1449 i 1451, burmistrz 1450 (WmP s. 24-25, 27-32; M. J. Mika, *Studia na patrycjatem poznańskim w wiekach średnich*, Poznań 1937, s. 75-82); młyn Fawków znajdował się w Jeżycach (SHGP II, s. 86); ³² Stanisław Helt krojownik sukna, rajca pozn. 1507-1517 i burmistrz 1512, 1514, 1516, 1519-1532, 1535 (WmP s. 73-74, 77-82, 84-94, 97); ³³ Nowa Grobla, wyspa w rozlewisku Warty przed Bramą Wodną, okolica obecnej ul. Grobla (J. Wiesiołowski, *Socjotopografia*, s. 228-230); ³⁴ Henryk Kentzler, mieszczanin pozn. (?), bliżej nieznan; ³⁵ Catonis Disticha, lib. IV,42; ³⁶ Toboły niezidentyfikowana woda w okolicy Poznania (SHGP V, s. 295), starorzecze Warty trudne do identyfikacji; ³⁷ Magdeburg, miasto w Saksonii; Poznań lokowany był na prawie magdeburskim; ³⁸ Catonis Disticha, lib. I,5; ³⁹ Łowicz, miasto na Mazowszu, kolegiata erygowana 1433; ⁴⁰ Mikołaj Kurzątko, altarysta w kościele parafialnym Św. Marii Magdaleny, skądinąd nieznan; rodzina występowała w Poznaniu (Akta radzieckie, t. I, nr 883); ⁴¹ Stanisław z Klecka, notariusz publiczny znany od 1423, kanonik kolegiaty NMPanny na Tumie w Poznaniu 1448-1465, pleban w Splawiu 1453 (A. Gąsiorowski, *Notariusze publiczni w Wielkopolsce schyłku wieków średnich. Katalog admisji w Gnieźnie i w Poznaniu 1420-1500*, Poznań 1993, s. 64, nr 615); ⁴² Barbara Klinknerowa, wdowa po Mikołaju Klinknerze, mieszcza pozn. znana 1451-1465 (Akta radzieckie, t. I, nr 469, 707, 854, 1048); ⁴³ Jerzy Bock, krojownik sukna, ławnik pozn. 1452, rajca 1454-1459, 1478 i 1481, burmistrz 1460-1477, 1479-1480, 1482 (WmP s. 32, 35-54); ⁴⁴ nieznan z imienia przedstawiciel rodziny Peszlów (M. J. Mika, *Studia*, s. 66-75); ⁴⁵ szpital Św. Ducha przed Bramą Wroniecką, założony w 1254 r., zarządzany przez prepozyta kościoła pod tym samym wezwaniem i dwóch prowizorów wybieranych spośród patrycjatu miejskiego (J. Nowacki, *Dzieje archidiecezji*, t. II, s. 651); ⁴⁶ Marcin ślusarz (Kleinschmidt) z Kościana znany 1452-1456 (SHGP II, s. 355); ⁴⁷ najpewniej Wojciech z Opatowca, kanonik poznański i doktor medycyny, zm. 1467 (P. Dembiński, *Poznańska kapituła katedralna schyłku wieków średnich. Studium prozopograficzne 1428-1500*, Poznań 2012, s. 716-717); ⁴⁸ Jerzy, mieszczanin poznański (?), skądinąd nieznan; ⁴⁹ zapewne Katarzyna, córka Piotra Goldnera mieszczanina poznańskiego, żona Hieronima Morsztyna z Krakowa (Akta radzieckie, t. I, nr 1008); ⁵⁰ Kasper Heyda, krojownik sukna, ławnik poznański 1454-1455, rajca 1457, 1459-1471, 1475, 1478, burmistrz 1472, 1474, 1479, 1483-1486, 1488 (WmP s. 35-49, 51-52, 54-58); ⁵¹ kościół Św. Marcina, jeden z najstarszych w lewobrzeżnym Poznaniu; jako plebani znani Drachowski ok. 1464 oraz Tomasz z Wielowoi 1467-1498 (SHGP V, s. 160-196; J. Nowacki, *Dzieje*, t. II, s. 354-355); ⁵² Brama Tumska (Wielka), prowadząca z miasta w kierunku katedry; ⁵³ Jan Peszel (zm. 1507), kanonik kolegiaty NMP na Tumie, syn Andrzeja i Małgorzaty, brat Andrzeja, prepozyta u Św. Krzyża w Poznaniu, oraz Mikołaja, ławnika i rajcy poznańskiego (M. J. Mika, *Studia*, tab. 6); ⁵⁴ szpital Św. Gertrudy (Nowy Szpital) za murami miasta w pobliżu tzw. nowego cmentarza i kolegiaty Wszystkich

*Świętych, ufundowany wkrótce po 1430 przez Gertrudę Peszlową wdowę po mieszczaninie Mikołaju Peszlu, babkę kanonika Jana (J. Nowacki, Dzieje, t. II, s. 652-653);*⁵⁵ *Mikołaj Ruczel z Kościana, pisarz radziecki w kancelarii miasta Poznania 1501-1503, 1505-1513 i 1517-1520, notariusz publiczny, altarysta w Kościanie przed 1499, wikariusz wieczysty katedry poznańskiej przed 1501, prepozyt kolegiaty w Głuszynie od 1513, kanonik kolegiaty Św. Marii Magdaleny w Poznaniu od 1519 (WmP s. 67-69, 72-80, 83-85; J. Wiesiołowski, w: Polski słownik biograficzny, t. XXXII, 1989-1991, s. 594-595; A. Gąsiorowski, Notariusze, s. 52, nr 475).*

Einnahmen- und Ausgabenregister der Stadt Posen aus dem Jahre 1462

Zusammenfassung

Die hier vorgelegte Edition des Einnahmen- und Ausgabenregisters der Stadt Posen von 1462 stellt eine Ergänzung der Ausgabe der ältesten Posener Willkürsammlung dar, die in den 1960er Jahren von Witold Maisel veröffentlicht wurde. Das Verzeichnis liegt in einer aus den Sammlungen des Staatsarchivs Posen stammenden Handschrift (Akten der Stadt Posen I 1895, alte Sign. Varia 1725) vor. Den Kern der Texte, die in der Quelle neben den oben erwähnten Willküren zusammengestellt wurden, bilden verschiedene finanzielle Aufstellungen, die auf Geheiß des Posener Stadtrates 1462 vom Ratsschreiber Lukas, der gleichzeitig Altarist am Allerheiligenstift war, ausgearbeitet wurden. Unter den zur Geschichte des städtischen Finanzwesens erhaltenen Quellen nehmen diese Register eine Sonderstellung ein, da sie die älteste Überlieferung dieses Typs aus den historischen Gebieten des Königreiches Polen darstellen, jedoch bis heute einer Edition harrten. Im Kommentar zur Edition erläuterte der Herausgeber die Entstehungsumstände dieses Registers, die er auf die 1454 erfolgten Umwälzungen innerhalb der Stadt zurückführt, in deren Folge die Herrschaftseliten ausgetauscht worden waren. Denn zu diesem Zeitpunkt wurden verschiedene Aktivitäten unternommen, die nicht nur der Festigung der neuen Herrschaft und der Optimierung ihres Regiments dienten, sondern auch den Mißbrauch dieser Herrschaft unterbinden sollten. Der Autor stellt auch die Registerinhalte detailliert vor und bettet diese in die bisherigen Forschungen zu den finanziellen Verhältnissen der polnischen Städte während des Mittelalters ein.

Übersetzt von Waldemar Könighaus

List of revenues and expenditure of the city of Poznań from 1462

Abstract

The article contains an edition of the list of revenues and expenditure of the city of Poznań, drawn up in 1462 by the city council scribe Łukasz at the order of the council of Poznań. It makes an important addendum to the edition of the oldest statutes (*wilkierz*) of Poznań published in the 1960's by Witold Maisel. This codification is in a manuscript from the collection of the State Archive in Poznań (Akta Miasta Poznania I 1895, old call number Varia 1725). The main part of the texts in that manuscript together with the statutes mentioned above form the earliest fiscal sources from the historical territories of the Kingdom of Poland, which sadly remains unpublished.

Translated by Rafał T. Prinke